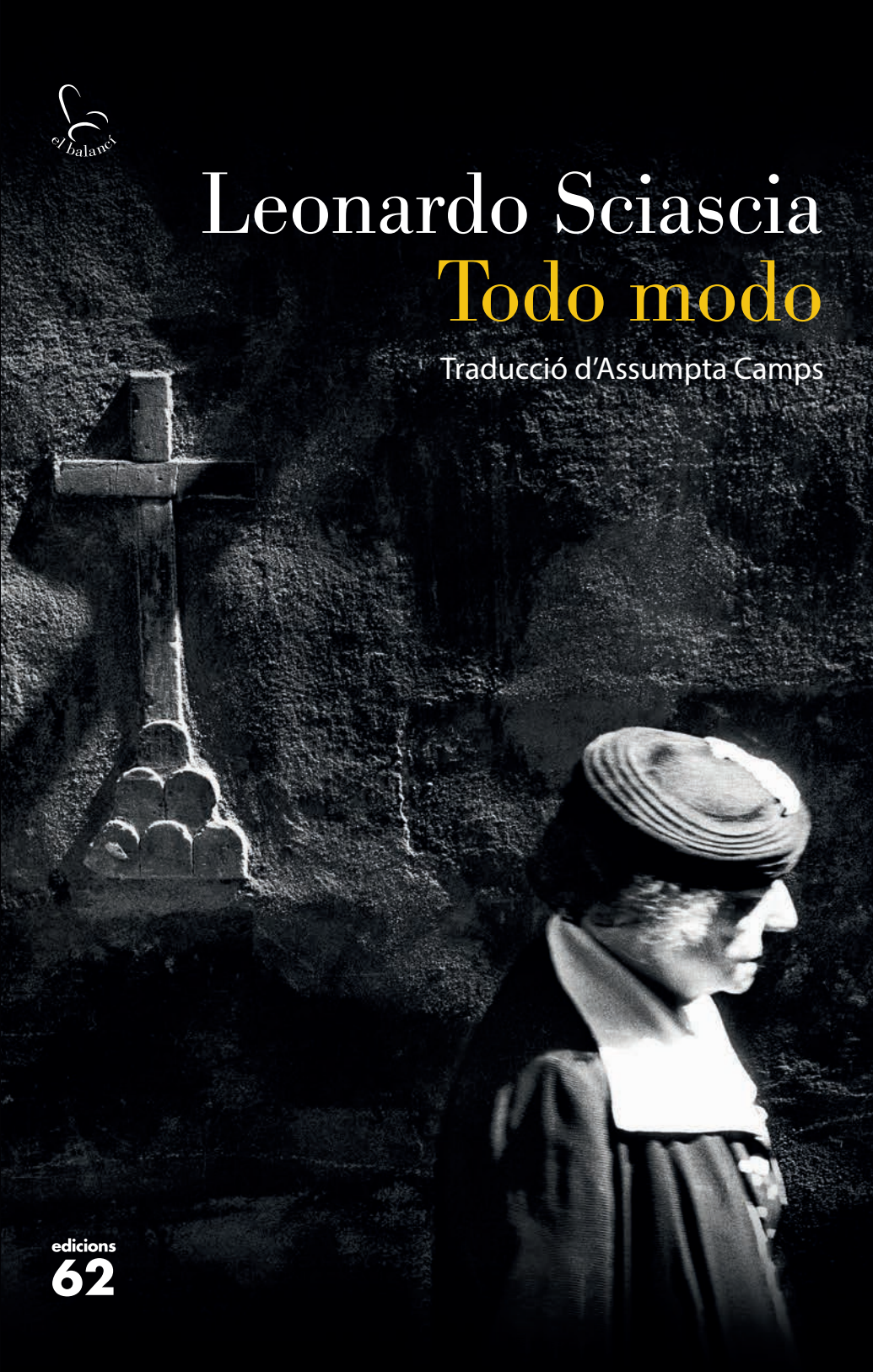

Leonardo Sciascia

Todo modo

Traducció d'Assumpta Camps

Leonardo Sciascia

Todo modo

Traducció d'Assumpta Camps

Edicions 62

Barcelona

Títol original: *Todo modo*

© Hereus de Leonardo Sciascia. Tots els drets reservats.
Publicat a Itàlia per Adelphi Edizioni, Milà.

Drets negociats a través d'Italian Agency i Ute Körner Literary Agent.

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Primera edició: 1987

Primera edició en aquest format: juny del 2021

© de la traducció: Assumpta Camps Olivé, 1987, 2021

© d'aquesta edició: Edicions 62, s.a.,
Diagonal, 662-664 - 08034 Barcelona
info@grup62.com
www.edicions62.cat

Composició: AuraDigit
DIPÒSIT LEGAL: B. 7.024-2021
ISBN: 978-84-297-7959-2

Donat que, en veritat, la causa bona de totes les coses és a la vegada expressable en moltes paraules, en poques i fins i tot en cap, en tant que d'aquesta causa no hi ha raonament ni noció, ja que tot transcendeix de manera suprasubstancial, i es manifesta sense vels i palesament als que traspassen tant les coses impures com les pures, i en ascens van més enllà dels cims més sants, i abandonen totes les llums divines i els sons i les paraules celestes, i se submergeixen en la calitja, on de veritat és, tal com diu l'Escriptura, aquell que està per sobre de totes les coses... I afirmem que aquesta causa no és ni ànima ni intel·lecte; que no té imaginació ni opinió, ni raó, ni pensament, i que no és raó ni pensament; que no es pot expressar ni es pot pensar. No és nombre ni ordre, ni grandesa ni menudesa, ni igualtat ni desigualtat, ni semblança ni dissemblança. No és immòbil ni tampoc moviment; no està en repòs ni té potència, i ni tan sols és potència o llum. No viu i no és vida: no és substància, ni era, ni temps; no se'n pot tenir aprehensió intel·lectual. No és ciència ni és veritat, ni potestat reial ni saviesa; no és u, no és divinitat o bondat, no és esperit, segons la nostra noció d'esperit. No és filiació, ni paternitat, ni qualsevol altra cosa de tot

allò que ens és conegut, a nosaltres o a qualsevol altre ésser. No és res d'allò que pertany al no-ser ni tampoc d'allò que pertany a l'ésser; ni els éssers la coneixen tal com és en ella mateixa, així com ella no coneix els éssers en tant que éssers. D'ella, no se'n té noció, ni nom ni coneixença; no és tenebra ni és llum, no és error ni és veritat...

DIONISI AREOPAGITA, *De Mystica Theologia*

Va deixar caure el darrer vel del pudor, bo i citant sant Climent d'Alexandria.

CASANOVA, *Història de la meua vida*

«A semblança d'una cèlebre definició que fa de l'univers kantià una cadena de causalitats dependent d'un acte de llibertat, es podria resumir», diu el més gran crític italià dels nostres temps, «l'univers pirandellian com un diüturn servatge en un món sense música, suspès d'una infinita possibilitat musical, de la intacta i autosatisfeta música de l'home sol».

Em pensava haver recorregut, *à rebours*, tota una cadena de causalitats; haver retrobat, com a home sol, la infinita possibilitat musical de certs moments de la infantesa, de l'adolescència: quan a l'estiu, al camp, em perdia durant hores en un lloc, que imaginava remot i inaccessible, ple d'arbres i d'aigua; i tota la vida, el breu passat i el llarguíssim avenir, es fonien musicalment i infinita en la llibertat del present. I, per moltes raons, i no l'última la d'haver nascut i viscut durant anys en llocs pirandellians, entre personatges pirandellians, amb traumes pirandellians (fins al punt que entre les pàgines de l'escriptor i la vida que jo havia viscut fins més enllà de la joventut no hi havia diferència, ni en el record ni en els sentiments); per moltes raons, doncs, em tornava a la me-

mòria, cada cop més precisa (tant és així que la transcripció sense comprovar-la) la frase del crític: precisament com a frase o tema de la infinita possibilitat musical de què disposava. O almenys, de la qual creia que disposava.

Per dir-ho més senzillament: no tenia compromisos ni laborals ni afectius; tenia una suma que, poc o molt (però potser fingia que era poc), em permetia satisfer totes les necessitats o els capricis; no tenia cap programa ni cap objectiu (fora dels de les hores de menjar i de dormir, fortuïts); i estava sol. Cap inquietud, cap aprensió. Excepte les que, obscures i irreprimibles, sempre he tingut, del viure i pel viure; i s'hi inserien i expandien la inquietud i l'aprensió per l'acte de llibertat que no podia deixar d'acomplir: però lleus i lleument perplexes, com si em trobés dins un joc de miralls, no obsessiu, però sí lluminós i tranquil com l'hora i els llocs que recorria, a punt per repetir, per multiplicar, quan esclatés, el meu acte de llibertat.

Anava amb cotxe. I aquest mitjà, que sovint detestava i que rarament utilitzava, havia començat a ser part de la meua llibertat, en el moment que havia decidit ser lliure. Conduïa lentament, amb una calma que feia innòcues les meves distraccions tan freqüents. I precisament la moderada velocitat i el reposat plaer de contemplar l'entorn mentre conduïa em feren possible entreveure, en un tombant, la inscripció «Ermita de Zàfer 3», en negre sobre groc: a la qual, tot d'una, com en un ham, es quedà enxampada aquella meua inquietud, aquella meua aprensió. Vaig aturar el cotxe

i després el vaig fer rodolar lentament cap enrere, fins que vaig tenir davant la placa groga i negra. «Ermita de Zàfer 3». La paraula ermita, el nom Zàfer, el número tres: coses per a mi igualment incitants però de manera diversa; i s'hi afegia la suggestió del fet que eren tres, i el tres es repetia: i també, que feia justament tres dies que errava (ja que, ho confesso, em veig afligit d'una petita però tenaç, no sé com formada i consolidada, neurosi trinitària). Una ermita és un lloc de solitud; i no d'aquella solitud objectiva, de natura, que es descobreix i s'aprecia millor quan s'està en companyia: un lloc ben solitari, com s'acostuma a dir; sinó d'aquella solitud que n'ha emmirallat una altra d'humana i s'ha amarat de sentiment, de meditació, potser de follia. I pel que fa a Zàfer: un santó musulmà o cristià? I es trobava només a tres quilòmetres, exactament i justament. Vaig fer la breu maniobra per a agafar l'estreta carretera asfaltada (i l'asfalt hauria hagut de posar-me en guàrdia) i em vaig disposar a pujar. Alzines sureres i castanyers formaven com un túnel, tardívoles ginestes perfumaven l'aire. I tot d'una una vastíssima esplanada també asfaltada, tancada en un dels costats per una caserna de ciment, horriblement foradada amb finestres estretes i allargades. Em vaig aturar, decebut i malhumorat, perquè no es veia que la carretera continués, de manera que l'ermita havia de ser aquella monstruosa construcció. Un hotel, amb tota probabilitat. I vaig estar indecís durant una estona: me'n tornava sense baixar del cotxe, o bé baixava per donar un cop d'ull i per pregun-

tar qui havia alçat allí aquella caserna i per què. Va vèncer la curiositat, i també el gust de trobar compensació al meu desencís tot dient a algú, perquè a dintre, tanmateix, bé hi devia haver algú, encara que semblava inhabitat i tot estava absolutament silenciós, la indignació que sentia de trobar, en lloc d'una ermita, un hotel. Vaig baixar del cotxe i el vaig tancar amb clau, perquè el silenci tenia un caire misteriós i sinistre. La porta central de l'edifici, gran, envidrada, era oberta. Vaig entrar i em vaig trobar, tal com havia previst, al vestíbul d'un hotel. Al taulell de recepció, amb un caseller farcit de claus al darrere, hi havia un capellà. Jove, brut, pelut. Estava llegint *Linus*. Quan em veié entrar, als seus ulls es manifestà el fastig. Respongué a la meua salutació sense veu, tot movent els llavis.

—Perdoni, això és una ermita o un hotel? —vaig demanar amb una certa violència i ironia.

—És una ermita i és un hotel.

—L'ermita de Zàfer?

—Això mateix, l'ermita de Zàfer.

—I l'hotel?

—L'hotel, què? —Molt fatiguet.

—L'hotel, com es diu?

—De Zàfer. —Tot separant les paraules com si me les gravés a la memòria—. Hotel de Zàfer.

—Ermita de Zàfer, hotel de Zàfer. Molt bé. I qui era Zàfer?

—Un ermità, naturalment: si això era una ermita.

—Era —vaig subratllar.

—És.

—Ho ha dit vostè, era... En qualsevol cas, un ermità musulmà?

—I ara, un musulmà; creu que hauríem continuat venerant un musulmà?

—I per què no? L'ecumenisme...

—L'ecumenisme no hi té res a veure... Era musulmà i després es va convertir a la fe veritable.

—La fe veritable: però aquesta és una expressió musulmana. —Volia continuar fastiguejant-lo.

—Potser sí —digué el capellà, i tornà a entretenir-se amb *Limus* per donar-me a entendre que l'estava avorrint i destorbant.

—Si no el destorbo —vaig insistir per fer-li veure que precisament volia destorbar-lo— m'agradaria saber alguna cosa sobre Zàfer, sobre l'ermita... I sobre l'hotel.

—Vostè és periodista?

—No. Per què?

—Si és periodista està perdent el temps: l'escàndol ja es va produir.

—Quin escàndol?

—Per l'hotel: perquè no s'havia de fer, perquè és lleig... Ja es va produir, fa tres anys.

—No soc periodista. I també m'agradaria saber alguna cosa de l'escàndol.

—Per què?

—No tinc res a fer. I vostè tampoc, pel que sembla.

Va donar una ullada al *Limus*, aquest cop sense esperança.

—Si vol que li digui la veritat —replicà—, sí, que tinc alguna cosa a fer.

—Què? —vaig preguntar amb impertinència, amb provocació.

—Oh... —digué, mentre feia amb la mà un gest que donava a entendre les moltes coses que havia de fer, la gran confusió en què s'hauria hagut de submergir qui sap per quant de temps i amb quina fatiga: i per això, mentrestant, per conservar-se fresc per a la prova, llegia *Linus*.

L'hi vaig dir. Se'n va doldre, però es mostrà més afable.

—Què vol que li digui? De l'escàndol, és a dir, de com les coses han estat presentades per alguns diaris i alguns homes polítics, en sé poc... Que es va produir, i prou... Hi havia una ermita, una casa en ruïna, una petita església mal conservada; i don Gaetano, fa tres anys, va edificar-hi aquest hotel... La República tutela el paisatge, ho sé; però don Gaetano tutela la República... En resum: la història de sempre. —Va somriure amargament. No es comprenia si se les havia amb don Gaetano o amb la República.

—I qui és don Gaetano?

—No sap qui és don Gaetano? —Entre meravellat i incrèdul.

—No ho sé. Hauria de saber-ho?

—Jo diria que sí. —Començava a divertir-se.

—I per què?

—Doncs per les coses que ha fet, per les coses que fa...

—Ha fet aquest hotel: són totes com aquesta, les coses que fa?

—Aquest hotel l'ha fet, com qui diu, amb la mà esquerra.

—I amb la dreta?

—Escoles: a desenes, potser a centenars. Arreu. De tots els nivells. Fins i tot una universitat.

—Centenars d'escoles i un hotel.

—Tres hotels.

—Ah, tres hotels. I sempre els ha fet destruint ermites?

—Les ermites, no les destrueix: les engloba. Aquí, l'ermita de Zàfer està intacta. Ha esdevingut una cripta.

—Es pot veure?

—Sí que es pot veure. —Sospirà de cansament, tot esperant que li demanés de veure-la.

No l'hi vaig demanar.

—I don Gaetano? —vaig preguntar.

—Don Gaetano, què?

—Que també es pot veure, don Gaetano?

—És clar: és aquí. Hi passa tot l'estiu. Dels hotels que ha fet, aquest li és molt grat.

—I per què?

—No ho sé. Potser està lligat al lloc per records d'infantesa. Potser perquè fer-lo li ha costat una guerra més llarga... però l'ha guanyada.

—Evidentment, no podia deixar de guanyar-la.

—Sí, no podia deixar de guanyar-la —convingué. El to era d'orgull, però una mica atenuat pel pudor.

Em vaig girar.

—De tranquil, ja ho és —vaig dir—. És còmode, també?

—L'hotel? Comodíssim.

—M'hi quedaré uns quants dies —vaig dir.

—No és possible.

—Està tot ocupat? —Irònicament, ja que semblava desert, i ho estava.

—En aquests moments, comptant-hi el personal de servei, som vint-i-un. Però demà passat arriba el ple.

—Els clients arriben tots alhora?

—Són clients especials. —Feu una pausa; i tot seguit, com si em confiés un secret—: Exercicis espirituals.

—Oh, exercicis espirituals —vaig fer jo, tot fingint una meravella adient a la confiança que em prodigava. Però si he de dir la veritat, un xic meravellat, ho estava. Des de feia anys, molts anys, no sentia parlar d'exercicis espirituals, i creia que ja no se'n feien. Se'n parlava tant quan era petit, cada cop que arribaven al poble les missions paulines, que, durant l'any, eren un esdeveniment tan important com l'arribada de la companyia d'operetes *Petito-D'Aprile* i de la dramàtica *D'Origlia-Palmi*; i igualment puntuals. Els paulins feien prèdiques per a tots, exercicis espirituals per a uns quants; i a la fi, plantaven, en algun lloc de la perifèria, una creu de ferro en record de la missió i se n'anaven. La darrera vegada que havia sentit parlar d'exercicis espirituals fou després de la guerra: per-

què en acostar-se les eleccions, les primeres, un pare dominicà havia vingut a predicar i a entusiasmar els homes del sector dels mestres i empleats, fins al punt d'emportar-se'ls a una vil·la oferta per un devot benes-tant durant tota una setmana. I el detall més bo fou que hi anaren també els maçons i que en tornaren con-vençuts en cos i ànima, tant com els altres que no ho eren, de maçons.

—Exercicis espirituals —insistí el capellà—. Cada any, puntualment: el darrer diumenge de juliol comencen els torns.

—I quant dura un torn?

—Una setmana.

—Quants torns hi ha?

—Tres, quatre. Tres fins l'any passat, quatre en-guany.

—Els fidels augmenten.

—Sí, és cert —va dir el capellà: però formalment. Tenia algun dubte. I tornant a la confidència—. Però el més important és el primer torn.

—Per què?

—Per les persones que hi participen. —I tot abaixant la veu i endinsant-se cada cop més en la confidència—. Ministres, diputats, presidents i di-rectors de bancs, empresaris... I tres directors de dia-riis, també.

—Important de debò —vaig dir—. I m'agradaria tant trobar-me aquí, mentre aquestes persones fan els exercicis espirituals.

—Impossible.

—Ja ho veig... Però avui i demà, fins que no arribi, com vostè diu, el ple, m'hi podria quedar, oi?

—En teoria...

—I a la pràctica?

—A la pràctica, sempre que don Gaetano digui que sí, cal que vostè se'n faci càrrec i s'hi adapti: ens falten alguns serveis; i a més la cuina...

—I seria l'únic, diguem-ho així, hoste pagador?

—No l'únic, n'hi ha cinc més. —I entre exasperat i misteriós—. Cinc dones.

—Velles i estrangeres —vaig dir.

—Què diu ara: no són ni velles ni estrangeres.

—Però soles?

Els ulls se li encengueren amb un esclat de malícia; i com si se'n rentés les mans, digué:

—Han arribat soles.

—Però vostè dubta que estiguin veritablement soles.

—No, no... —Dèbilment; i per arreglar-ho formalment—. Volia dir: han arribat soles però ara es fan companyia.

—Per tant, jo seria el sisè.

—Cal saber què en pensa don Gaetano.

—Esbrinem-ho.

—Ara no. Més tard, a l'hora de la refecció. No se'l pot destorbar mentre està en recolliment: és a la capella d'aquí sota. —Va dirigir la mirada cap al terra.

—L'ermita de Zàfer —vaig dir.

—Això mateix... Mentrestant, vostè pot voltar per on vulgui: per dins o per fora. —El col·loqui s'havia de

donar irremeiablement per acabat: àvidament els seus ulls retornaren a *Linus*.

Vaig sortir a fora: més enllà de l'esplanada, cap al bosc. A mesura que m'allunyava de l'hotel, els arbres esdevenien més frondosos, i l'aire més fresc i amb més olor de reïna. La solitud era perfecta i m'entretenia pensant en tanta perfecció, i en la llibertat amb què en gaudia, quan entre els arbres vaig entreveure com un llac de sol i uns colors que s'hi movien. M'hi vaig acostar amb precaució. A la clariana, al sol, hi havia unes dones amb biquini. Eren sens dubte les de l'hotel, de les quals m'havia parlat el capellà jove. Cinc en total. M'hi vaig acostar més, silenciosament. Elles també callaven: quatre, estirades sobre tovalloles de rus de colors alegres; una, en canvi, asseguda, immersa en la lectura. Era una aparició. Tenia un punt de mític i màgic. Si un se les imaginava del tot nues (i no costava gaire), entre l'ombra densa del bosc on jo era i la taca de sol on eren elles, amb aquells colors, en aquella immobilitat absorta, suggerien un quadre de Delvaux (no meu, perquè jo no he sabut mai veure la dona a través del mite i de la màgia, ni pensadora ni somniant). De Delvaux, en tenien la disposició, la perspectiva en la qual estaven respecte al meu ull; i també allò que no es veia i que jo sabia: el fet que estaven soles, en aquella caserna regentada per capellans. Vaig estar una estona espiant-les: eren ben fetes. Quatre d'elles eren rosses, una morena. Les grans ulleres de sol que portaven m'impedièn veure si eren boniques, i també la distància, malgrat la meva presbícia.

He de confessar que somniava una aventura, i que em vaig sentir feliç d'imaginar-me al centre de la seva companyia, tan feliç com un moment abans quan em sentia en perfecta solitud, i fins i tot més. Però em vaig allunyar i vaig tornar a l'hotel.

Vaig trobar don Gaetano (no podia ser ningú altre) recolzat, per la part de fora, al taulell on el capellà-conserge llegia ara, en lloc de *Linus*, un llibre de cobertes negres. Alt dins l'hàbit llarg i negre, immòbil; els ulls amb un esguard llunyà, fixament difús; un rosari de grans grossos, negre, entortolligat a la mà esquerra; la dreta, gran i quasi diàfana, sobre el pit. Semblava que no em veia, però em va venir a rebre. I sempre com si no em veiés, bo i fent-me la curiosa sensació, que fregava l'al·lucinació, que es desdoblava visualment, físicament —una figura immòbil, freda, convenientment distant, que em bandejava més enllà de l'horitzó del seu esguard; l'altra, plena de paternal benevolència, acollidora, fervent, atenta—, em donà la benvinguda a l'ermita de Zàfer. Que ja no era, o no era només, una ermita, sinó també un hotel: lleig, sens dubte, ho reconeixia; però, què s'hi pot fer, avui, amb aquests arquitectes?... Presumptuosos, fanàtics, inabordables... Molt millors, oh i tant, els aparelladors d'antany... De la lletjor, en tot cas, no en tenia la culpa; de la comoditat, un xic de mèrit... Aquests arquitectes! Les dues grans impostures del nostre temps: l'arquitectura i la sociologia. I estava a punt d'afe-

gir-hi també la medicina, ja al nivell de la més innoble goècia... I com aquell que es veu presa d'una improvisa preocupació:

—Espero que vostè no sigui ni arquitecte ni sociòleg ni metge.

—Soc pintor —vaig respondre.

—Un pintor... Sí, em sembla que el reconec... Espera, no em digui el seu nom... A la televisió, si fa no fa tres mesos enrere: mostraven com neix un quadre, un seu quadre... Francament, podia haver-se mostrat tot pintant un quadre més bonic... però ho va fer expressament, suposo: com neix un quadre lleig per a un món lleig, un quadre sense intel·ligència per a aquells milions d'éssers sense intel·ligència que s'estan davant d'un televisor.

—També hi era vostè, davant del televisor —vaig dir una mica irritat.

—És un compliment, però potser no en soc digne: miro massa sovint la televisió perquè em pugui creure completament immune a la lepra de la imbecilitat... Massa sovint: i acabaré, si encara no ho he fet, contagiant-me'n... Perquè, ho confesso, la contemplació de la imbecilitat és el meu vici, el meu pecat... Exactament: la contemplació... Juli Cèsar Vanini, que fou cremat per heretge, reconeixia la grandesa de Déu tot contemplant una mota; d'altres, tot contemplant el firmament. Jo la reconec en l'imbècil. No hi ha res més profund, més abismal, més vertiginós, més inaferrable... només que no cal contemplar-lo massa... Ja ho tinc: vostè és... —i digué el meu nom.

—La mecànica per mitjà de la qual ha arribat a recordar el meu nom, he de dir que no m'afalaga gens —vaig dir divertit, però amb una mica de ressentiment.

—Oh, no, mentre parlava de la imbecil·litat, una part de la meva ment rodava a la recerca del seu nom, per encaixar-lo. És una maquineta a part, la memòria: la meva, si més no... Així doncs, vostè vol allotjar-se aquí avui i demà. Serà un honor per a nosaltres, però crec que no serà un plaer per a vostè. En qualsevol cas, tot l'hotel, llevat de les poques cambres que ja estan ocupades, és a la seva disposició.

—Però m'agradaria quedar-m'hi passat demà: he sabut que se celebraran exercicis espirituals.

—Vol seguir-los vostè també?

—Diguem que voldria exercitar la meva espiritualitat tot fent d'espectador dels exercicis espirituals dels altres.

—Mera curiositat, doncs.

—Ho admeto.

—O pitjor: el gust d'enxampar els altres en pràctiques que vostè, potser, no creu dignes dels homes; de riure-se'n...

—Potser.

—Bah, no se sap mai.

—El què?

—Res: vostè ha sentit parlar dels exercicis espirituals i li ha vingut el desig d'assistir-hi... I creu que aquest impuls li ve de les ganes de divertir-se, de riure-se'n... Però no se sap mai, allò que pot néixer d'un impuls semblant: un acte de llibertat...